

Kommunal- og moderniseringsdepartementet
Postboks 8112 Dep
0032 OSLO

Høringssvar fra UiT Norges arktiske universitet, Fakultet for humaniora, samfunnsvitenskap og lærerutdanning til NOU 2016:18: “Hjertespråket. Forslag til lovverk, tiltak og ordninger for samisk språk”

Fakultet for humaniora, samfunnsvitenskap og lærerutdanning ved UiT Norges arktiske universitet viser til høringsbrev fra Kommunal- og moderniseringsdepartementet av 13.12.2016, og vil med dette gi våre kommentarer til NOU 2016:18 Hjertespråket – forslag til lovverk, tiltak og ordninger for de samiske språkene. Høringssvaret fra Fakultet for humaniora, samfunnsvitenskap og lærerutdanning ved UiT Norges arktiske universitet bygger på tilbakemeldinger fra Senter for samiske studier og samisk faggruppe ved Institutt for språk og kultur, inkludert Divvun og Giellatekno.

Vi ønsker denne utredningen om samiske språk velkommen. Det er en grundig utredning med tiltak som skal øke antall samiske språkbrukere og bruk av samisk i samfunnet. Selv om utredningen bærer preg av å ha et noe ensidig perspektiv på *revitalisering* og *bevaring* av de samiske språkene, og lite fokus på *utvikling* av språkene, gir vi vår støtte til forslagene i utredningen. Det understrekes likevel at disse forslagene alene ikke vil være tilstrekkelige for å sikre de samiske språkene en fremtid. Til dette trengs det flere tiltak som særlig går på utvikling av språkene. Derfor savner vi et eget fokus på tiltak for å styrke og utvikle levende samisk språk, både nord-, lule- og sørsamisk. Slike tiltak bør fokusere tydelig på å støtte og oppmuntre alle aktive språkbrukere.

Vi støtter utvalget i at det både trengs en styrket lovgivning for samiske språk, og tiltak og ordninger som spesielt omfatter barn og ungdom. Samtidig viser vi også til – og støtter tiltak som fremmes med sikte på klarere ansvarsfordelinger i arbeidet med samiske språk, institusjonsutvikling, styrket samarbeid over landegrensene og at det utvikles forsterkede tiltak for ulike tjenestesektorer i samfunnet.

Vi vil i det følgende kommentere enkelte kapitler og tiltak i utredningen.

Kapittel 1 Utvalgets mandat, sammensetning og arbeid

Utredningens noe ensidig perspektiv på *revitalisering* og *bevaring* av de samiske språkene, og lite fokus på *utvikling* av språkene, synes å ha en sammenheng med at mandatformuleringen i utgangspunktet legger opp til et bevaringsperspektiv. Utvikling av de samiske språkene er imidlertid svært viktig.

Vi vil også påpeke det uheldige ved at det ikke var noen språkforskere i utvalget med morsmåls- eller førstespråkskompetanse i nordsamisk, som er det samiske språket med flest brukere. Rapporten bærer preg av dette, da fokus på kompetanse, utvikling og styrking av samisk som *morsmål* er underkommunisert i utredningen av de samiske språkenes stilling i dag, og i de forslag til tiltak som utvalget foreslår. Dette gjelder både for nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk. Tiltak for samisk som morsmål må forsterkes i den oppfølging som vil bli foretatt av utvalgets forslag.

Den geografiske fordelingen av tiltak i forhold til de ulike samiske språk skal ikke undervurderes. Vi viser til at utvalgets mandat først og fremst omfattet nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk, og at det derfor kan bli oppfattet at foreslåtte generelle tiltak ikke også kan gjøres gjeldende for pitesamisk og øst/skoltesamisk. Denne problemstillingen ber vi både gjeldende fagdepartement og Sametinget være særskilt oppmerksom på.

Ved UiT har det vært gjennomført et svensk/norsk forskningsprosjekt fra det pitesamiske området. Prosjektet het «*Från kust til kyst*» *Møter, miljø og migrasjon i det pitesamiske området på norsk og svensk side*, og hadde finansiering gjennom Norges forskningsråd. Deler av forskningsresultatene er utgitt som bok på Orkana Akademisk forlag «*Från kust til kyst. Áhpegátttest Áhpegáddáj*» (2015), og det er blitt publisert en egen pitesamisk grammatikk som følge av prosjektet. Prosjektet viser blant annet hvordan samer både på svensk og norsk side kjemper for å styrke og å beholde det pitesamiske språket som et levende språk. Støtte for å gjennomføre slike tiltak, hører også hjemme i oppfølgingen av utredningen om samiske språk.

Kapittel 3 Utvalgets grunnsyn

Vi viser til formuleringen om at «Målet med samisk språkplanlegging er at alle samiske språk skal være levende språk» (s. 47). Utvalget omtaler nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk som truede språk, der situasjonen er mer kritisk for lulesamisk enn nordsamisk, og svært kritisk for sørsamisk. Vi slutter oss til både grunnsynet, beskrivelsen av situasjonen for de nevnte samiske språk, behovet for positive særtiltak og at det nå er nødvendig med en viss prioritering av lule- og sørsamisk med tiltak. På den andre siden vil vi også vise til at det på lengre sikt er summen av alle samiske språksatsinger i forhold til den aktuelle gjeldende situasjon til enhver tid, som vil være avgjørende for vekst- og utviklingsvilkårene for samiske språk.

I en setning (s. 47), om utvalgets grunnsyn, er samisk som morsmål nevnt: “Utvalget fastslår at samiske språk har verdi som morsmål og har stor betydning for utviklingen av samisk kultur og identitet”. Vi ser ikke at dette argumentet er fulgt opp i utredningen i tilstrekkelig grad. Det poengteres (s. 48) at barnehagene er viktige i tilegnelsen av samisk når foreldrenes språkoverføring er brutt. Det fokuseres i stor grad på å “ta

språket tilbake”, jfr. s. 49 i utredningen. Det samiskspråklige barnehagetilbudet er like viktig når foreldres språkoverføring ikke er brutt. Derfor savner vi et større fokus på barnehager som språkutviklingsarenaer.

Fokuseringen på vitalisering, og ikke på utvikling, kommer også fram i avsnittet *Tjenestetilbud på samiske språk* (s. 48). Utvalget viser til at samiskspråklige ofte må informere om sine rettigheter i møte med det offentlige, noe som er krevende. I setningen etter står det:” Utvalget mener vitalisering av samiske språk betinger at et tilbud er på plass og at lovfestede rettigheter oppfylles, uten at den enkelte må kreve dette”. Dette gjelder også samiskspråklige i et utviklingsperspektiv slik at det blir enklere for de som er samisktalende å bruke samisk i offentlige sammenhenger.

Sametinget er tydelige i *Sametingsmelding om samisk språk 2012* på at de ønsker å øke antall språkbrukere og øke bruken av samisk språk, og at en av Sametingets hovedoppgaver er å styrke og utvikle samiske språk i fremtiden. Dette er en mer offensiv ordlyd, og noe utvalget kunne ha vektlagt i større grad i denne utredningen.

Kapittel 4 Samene i Norge: fornorskning og identitetsbygging

Kapittelet om fornorskningen er godt og oversiktlig på et generelt plan. Utvalget påpeker at det i utredningen om fornorskingspolitikken i liten grad er lagt fram dokumentasjon på hvordan fornorskningen foregikk lokalt, noe som er vesentlig for å virkelig forstå kompleksiteten i de samiske språkenes situasjon i dag.

På side 63 og 64 er det listet opp en rekke milepæler i arbeidet med å styrke samiske språk og samisk kultur. Oppstarten av studier i samisk og språk ved Universitetet i Tromsø mangler i oversikten, og har etter vår mening en selvskreven plass på denne lista. Studier i samisk språk startet opp i 1973 og studier i samisk litteratur startet opp i 1986.

Kapittel 6 Samiske språk som likestilte og likeverdige språk

I kapittel 6 drøfter utvalget samiske språk som likestilte og likeverdige språk. I punkt 6.4 Likestilling mellom samiske språk, heter det at «Likeverd og likestilling mellom språk er også sentrale problemstillinger innad i det samiske samfunnet. Alle samiske språk er truet, og derfor også svært sårbare.» Vi har merket oss utvalgets anførsel om at et språk er vernet av norsk og internasjonal rett (s.83 første spalte), og at utvalget har foreslått en lovendring i sameloven der det i § 1-5 blir tale om «samiske språk» for å gi alle samiske språk et rettslig vern, og at det vil kunne omfatte en presisering av både rettigheter og plikter for samtlige samiske språk (jf. Punkt 6.6 Utvalgets forslag til tiltak s.84). Vi støtter forslaget.

Vi har også merket oss utvalgets beskrivelse av den gjeldende situasjon med hensyn til utviklet infrastruktur for de ulike samiske språkene, med utgangspunkt i at det har vært arbeidet mer aktivt med nordsamisk: *«Nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk er derfor i en særdeles ulik situasjon kva gjelder grunnleggende språklig infrastruktur. I de nordsamiske områdene hvor språket står svakt, kan det hentes ressurser og kunnskap fra sterkere nordsamiskspråklige områder. Det same er ikke tilfelle for sør- og lulesamisk. Sørsamene og lulesamene står overfor utfordringer som å bygge opp språklig infrastruktur, tilegne seg*

språklige domener innen media og offentlig ordskifte, samt arbeide for å vitalisere bruk av sør- og lulesamisk som daglig språk.»

Kapittel 7 Ansvarsfordeling og organisering av samiske språk

Vi har merket oss at utvalget drøfter ulike sider ved Sametingets arbeid med samiske språk, myndighet roller, organisasjonsform og noen andre sentrale spørsmål som menes må bli vurdert dersom Sametinget «skal få eller ta et større ansvar for samiske språk,» (punkt 7.3.3 siste avsnitt). Generelt gir vi støtte til utvalgets forslag om økt forvaltningsansvar for samiske språk til Sametinget, og de konkrete forslag tilknyttet dette. Forvaltning og utvikling av de samiske språk er i kjernen av selvbestemmelsesretten. Det vil dermed være i samsvar med Norges folkerettslige forpliktelser å gi Sametinget myndighet og ressurser til å arbeide med utvikling, bevaring, og revitalisering av de samiske språkene.

Når det gjelder den indre organisering av Sametingets arbeid med samiske språk, vil vi uttrykke forståelse for at utvalget «anbefaler et tydeligere skille og avstand mellom Sametinget som politisk organ og Sametinget som forvaltningsorgan.» (Punkt 7.7 Utvalgets vurderinger, s. 92 andre spalte). Dette spørsmålet synes dog å være såpass sterkt knyttet til andre saksområders stilling i Sametingets organisering av saksporteføljer, at dette forutsetter vi vil bli sett i sammenheng med Sametingets stilling vedrørende slike, ut fra mer helhetlige hensyn.

Utvalget foreslår opprettelse av samiske språkressurssentre for hvert av de tre språkene sør-, lule- og nordsamisk. Disse skal bidra til å sikre at språkkrettighetene i større grad etterleves, og skal bistå kommuner og enkeltindivider i oppfyllelsen av samiskspråklige tjenestetilbud. Vi oppfatter forslaget å springe ut fra et mer prinsipielt syn om komplementaritet mellom de tre samiske språkene, og at disse i praksis både skal virke samordnende og koordinerende overfor Sametinget og andre i et større perspektiv, og synes å skulle utføre informerende og veiledende oppgaver i forhold til den geografi disse språkene representerer. Vi finner dog utvalgets oversikt over hva disse skal utføre av praktiske gjøremål noe uklart, og forutsetter at de klargjøres mer i oppfølgingen av utredningen. Selv om utvalget finner at disse sentrene «bør ha en desentralisert struktur, men med et hovedkontor og felles administrasjon.» (S. 94 første spalte), vil vi dog reise spørsmål ved behovet for så mange organer, særlig når dette også ses i sammenheng med utvalgets forslag om et Samisk språkråd (jf. kapittel 19 Språkutvikling-et grenseoverskridende arbeid, punktene 19.6-19.7 s.224-225). Sámi Giellagáldus framtidige status og organisering hører også til dette bildet.

Kapittel 8 Språkområdeordningen

I dette kapittelet utreder utvalget sitt forslag til *språkbevaringskommuner* og *språkvitaliseringskommuner* (s. 96-97). Utvalget foreslår at kommunene Guovdageaidnu/Kautokeino, Kárášjohka/Karasjok, Unjárga/Nesseby og Deatnu/Tana blir *språkbevaringskommuner*. Resten av kommunene som pr i dag hører inn under forvaltningsområdet for samisk språk skal være *vitaliseringskommuner*. Dette gjelder Loabák/Lavangen, Porsángu/Porsanger, Gáivuotna/Kåfjord, Divtasvuodna/Tysfjord, Snåase/Snåsa og Raarvihke/Røyrvik.

Ved å bruke termene *bevaring* og *vitalisering* skaper utvalget et inntrykk av et passivt, musealt bilde av samiske språk. Alle de samiske språkene er truede språk, men ennå levende språk, særlig i de områdene som

er foreslått som språkbevaringskommuner. Vi foreslår å endre begrepet *språkbevaringskommuner* til *språkutviklingskommuner*. Begrepet *språkutviklingskommuner* vil gi et bedre bilde av språkforholdene i kommunene hvor samisk er et aktivt, levende og produktivt bruksspråk i stadig utvikling. Denne begrepsbruken må også endres i forslaget til ny samelov.

Vi vil påpeke at i kommunene med et levende samisk språk på alle nivå, i hjemmet og i det offentlige rom, må språket styrkes og utvikles. Dette vil gagne alle de samiske språkene. Med stor sannsynlighet vil de fleste samiske språkarbeidere komme fra disse kommunene også i framtiden.

Utvalget foreslår at følgende storbykommuner skal ha særlig ansvar for samiske språk: Tromsø, Bodø, Trondheim og Oslo (s. 97). Vi foreslår å inkludere Alta i denne sammenheng, og endre navnet på denne kategorien til bykommuner. Alta har en stor samisk befolkning og har dermed et særlig ansvar for samiske språk. Det er behov å sette et ekstra fokus på samisk i Alta.

Kapittel 9 Samiskspråklig barnehagetilbud

I dette kapitlet er det et helt tydelig fokus på vitalisering av samiske språk, slik det beskrives i innledningen (s. 100): “I situasjoner hvor foreldre selv ikke behersker samisk blir barnehage og skole særdeles viktige språkarenaer, og utvalget vurderer at samiskspråklig barnehager er det viktigste enkelttiltaket for å sikre bevaring og vitalisering av samiske språk”. Det er positivt at utvalget vil styrke det samiske barnehagetilbudet, men igjen er det kun fokus på bevaring og vitalisering. Et tilleggspunkt på morsmåls-perspektivet er nødvendig i oppfølgingen for å kunne dekke bredden i det samiske barnehagetilbudet.

Utvalget viser til Sametingets *Handlingsplan for samiske språk* (s. 104), der et av tiltakene knyttet til barnehagetilbud til samiske barn er “kompetanseutvikling med fokus på språk”. Dette er et viktig tiltak med tanke på morsmålsdimensjonen og utvikling av samisk språk.

Det er viktig å støtte og oppmuntre det enormt viktige språkoverføringsarbeidet som foregår i hjemmet. Fokus på hjemmet som den viktigste språkoverføringsarenaen er underkommunisert i utredningen. Vi vil sterkt vektlegge at den viktigste arenaen for opplæring, overføring og utvikling av samiske språk er hjemmet. Tidligere professor i samisk språk Ole Henrik Magga uttalte nettopp dette i sitt innlegg “Sámegiella – Gollegiella”, på Samerådets fagdag *Oktasaš Sápmi– Felles Sápmi* 9. februar 2017 i forbindelse med Tråante 2017.

Under punktet om Sametingets rolle med hensyn til samiske språk, står det en viktig setning, som også vektlegger utvikling av språket: “Samiske barns språkutvikling og opplæring i og på samisk er en av de viktigste faktorene for å bevare og utvikle de samiske språkene, ved siden av foreldres språkvalg for sine barn” (s. 93). Foreldres språkvalg og det arbeidet som gjøres i hjemmet er helt avgjørende for videre styrking og utvikling av samisk. Vi mener utvalget burde ha utredet dette punktet i et eget kapittel, da dette ville sette fokus på nettopp morsmålsdimensjonen for de samiske språkene. Alle de samiske språkene er truede språk, også nordsamisk, men de er fortsatt levende språk. For dem som daglig bruker samisk og kjemper for språket, ville det være viktig med positive tiltak for å vektlegge denne kompetansen i utviklingen av samiske språk.

Dette gjelder fra man i hjemmet velger språk for sine barn helt til rekruttering til høyere utdanning, som er sentralt for utvikling av framtidige språkmedarbeidere.

Kapittel 10 Samiskopplæring i grunnskole og videregående skole

Det er positivt at utvalget i innledningen (s. 112) vektlegger god språkopplæring på skolen som et sentralt virkemiddel for å støtte opp om språkutviklingen hos samiskspråklige barn og å sikre samiske norskspråklige barn rett til å lære eget morsmål. Bruken av termen 'morsmål' i denne sammenheng kan dog diskuteres. Forslaget om å innføre samisk som første- eller andrespråk som obligatorisk undervisning i språkbevaringskommunene (s. 129) er interessant. Vi støtter forslaget om at retten til opplæring i samisk i videregående opplæring utvides til også å omfatte alle som har hatt opplæring i eller på samisk i grunnskolen (s.129). Vi er også positive til forslaget om et eget fag for elever i samiske områder som ikke har samisk i fagkretsen, der de får økt forståelse for samisk kultur, historie og språk (s. 123).

I denne sammenheng ser vi det som hensiktsmessig å understreke at det må jobbes videre med et løft for samisk innhold i skolen. Et fag som fokuserer på samisk kultur og historie kan være et steg i riktig retning. Samtidig er det viktig å understreke at samiske temaer og samisk innhold er ikke noe som bare er forbeholdt det samiske læreplanverket. Det betyr at det samtidig er det helt nødvendig å styrke det samiske innholdet i skolefagene i skolen generelt. Vi kommer nærmere inn på dette i vår kommentar til Kapittel 17 Rekruttering av personale med kompetanse i samiske språk og samisk kultur.

Kapittel 11 Oversettelse av regler og informasjonsplikt

Det må legges til rette for at det kan produseres saksfremlegg og informasjon originalt på samisk. Dette er viktig for å utvikle samisk som forvaltningsspråk. Utvikling av samisk som forvaltningsspråk er ikke kun en oppgave for profesjonelle oversettere. Det må legges til rette for at kommuner og andre offentlige institusjoner kan produsere informasjon og saksfremlegg på samisk, for så deretter å oversette det til norsk, gjerne ved hjelp av oversettelsesprogrammet som er utviklet av Giellatekno ved UiT.

Oversettelsesprogrammet kommenteres nærmere i vår kommentar til Kapittel 18 Utvikling og bruk av de samiske språkene.

Kapittel 13 Samisk språkbruk i helse- og omsorgssektoren og Kapittel 14 Samisk språkbruk i justissektoren

Vi er positiv til at utvalget foreslår å lovfeste individuell rett til språk- og kulturtilpassede tjenester i helse- og omsorgssektoren (s. 160), og at retten til å bruke samisk språk innenfor justissektoren i større grad bør knyttes til individ (s. 177). Brukerne man vil styrke disse rettighetene for, er morsmåls- og førstespråksbrukere. Det er fint at rettighetene for denne gruppen utredes og foreslås styrket. Samtidig savner vi en mer fyldig utredning av den samiske morsmåldimensjonen innenfor helse- og justissektoren.

Kapittel 17 Rekruttering av personale med kompetanse i samiske språk og samisk kultur

Vi er positiv til en del forslag som utvalget kommer med for å motivere til å studere og lære samisk. Stipendordningene til Sametinget, som gjelder elever som tar samisk som 1., 2. eller 3. språk i videregående skole er viktig. Utvalget viser til en trend der den del førstespråkselever velger samisk som 2. språk på videregående, for å få bedre karakterer (s. 210). Dette viser hvor viktig det er med et større fokus på tiltak for

å styrke og utvikle samisk som morsmål og førstespråkskompetanse, for å løfte statusen til samisk språk på alle nivå i samfunnet. Det er viktig å innføre ferdypningspoeng for samisk som førstespråk, på lik linje med fremmedspråk og realfag i den videregående skole (s. 210). Førstespråkseleven har gjennom hele skoleløpet gått den ekstra mila ved at de har et ekstra fag, og fortjener oppmuntring og anerkjennelse. Det er dessuten blant disse elevene man vil finne de fleste av framtidens samiske språkarbeidere.

Fortrinn ved ansettelse og rett til permisjon m/lønn for å studere samisk og høyere lønn til fagutdannede med samisk språk som tilleggskompetanse er også positive forslag til tiltak. Retten til utdanningspermisjon vil være like viktig for samiskspråklige og er ikke særlig aktuell kun for personer med passive kunnskaper, slik utvalget foreslår (s. 210). I det utvalget kaller språkbevaringskommuner foreslås det radikal fortrinnsrett i ansettelser som ellers er kvalifiserte (s. 208). Dette er med på å løfte statusen til samiske språk.

Rapporten viser mange steder til mangelen på ressurspersoner, særlig i sørsamisk område, men tar ikke det logiske steget og foreslår konkrete tiltak for å bøte på situasjonen. Samtidig understrekes ikke godt nok suksessen med Elgå-prosjektet som det vises til flere steder i rapporten: at man gjennom dette prosjektet fikk en hel generasjon med nye sørsamiske talere på morsmålsnivå.

Det finnes innenfor Sápmi et like oppsiktsvekkende vellykket prosjekt som Elgå-prosjektet, men som rettet seg mot voksne for å få fram flere ressurspersoner som kan være med og støtte det videre arbeidet med å både ta tilbake språket og å styrke eksisterende språksamfunn: det enaresamiske prosjektet Complementary Aanaar Saami Language Education (CASLE).

(Marja-Liisa Olthuis, Suvi Kivela, Tove Skutnabb-Kangas 2013: Revitalising Indigenous Languages: How to Recreate a Lost Generation. ISBN 9781847698872)

CASLE-prosjektet er ikke omtalt i rapporten, og det er en betydelig svakhet. Rapporten burde løfte fram begge prosjektene – Elgå og CASLE – som rollemodeller for å styrke samisk i områder der språket står svakt. Helt konkret burde man i rapporten foreslå at man over en gitt periode gjennomfører en rekke slike prosjekter: CASLE-modellen rettet mot voksne, og Elgå-modellen rettet mot barn. Dette er kostbare prosjekter, men helt essensielle for å berge samisk mange steder.

I tillegg til mangelen på ressurspersoner peker rapporten på problemene med dagens samiske språkopplæring utenfor det samiske forvaltningsområdet. CASLE- og Elgå-prosjektene gir på hver sin måte og for hver sin gruppe mulige svar på disse utfordringene, og en naturlig konklusjon vil være å foreslå slike prosjekter i det videre arbeidet med å styrke samisk språk.

Kommentar til 17.5.1 Ansvar for samisk forskning og undervisning i Norge

Under dette punktet er det en del mangler. Tilbudet og aktiviteter ved UiT Norges arktiske universitet er beskrevet i to setninger (s. 204). Det står at UiT har det nasjonale ansvaret for samisk forskning og undervisning i Norge, og at Senter for samiske studier arbeider for å styrke universitetets samlede forsknings- og utdanningsvirksomhet når det gjelder samiske og urfolksrelaterte forhold. UiT Norges arktiske universitet

er en betydelig aktør i arbeidet med samiske språk, noe som ikke gjenspeiles her. Det er beklagelig at utvalget ikke har gjort et bedre arbeid i å gi en helhetlig utredning av det samiske studietilbudet på høyere nivå, særlig da utvalget skriver at det slutter seg til Butenschøn-utvalgets syn om at samiskspråklig forskning er grunnleggende for å utvikle et samisk fagspråk (s. 210). Dette er med på å nedtone hele det samiskspråklige arbeidet som gjøres innenfor høyere utdanning i Norge.

Senter for samiske studier har en koordineringsfunksjon ved UiT og har forsknings- og undervisningskompetanse i samiske og urfolksrelaterte forhold. Undervisningstilbudet i samisk språk og litteratur ved UiT gis av Institutt for språk og kultur, hvor de ansatte som jobber med samisk språk og litteratur utgjør en egen faggruppe. Institutt for språk og kultur innbefatter også to grupper som arbeider med samisk språkteknologi, forskningsgruppa Giellatekno, og Divvun-gruppa som arbeider med brukerprogrammer for samiske språk i Norge.

Her kommer en oversikt over samiskspråklige studietilbud og forskningsaktivitet ved UiT Norges arktiske universitet:

Studier i samisk som førstespråk ved UiT Norges arktiske universitet

UiT Norges arktiske universitet tilbyr bachelor og master i samisk språk- og litteraturvitenskap. Studiet er morsmålsbasert og all undervisning og eksamensavvikling foregår på samisk. På lektorutdanningen kan studentene ta master i samisk språk eller litteratur.

Høsten 2015 ble det gitt et poenggivende rettskrivningskurs i nordsamisk for voksne som kan samisk, men ikke har hatt opplæring i å skrive samisk. Samme kurset skal også tilbys høsten 2017. UiT holder på å utarbeide et lignende rettskrivningskurs i sørsamisk, og tar sikte på å kunne tilby dette høsten 2017 eller våren 2018.

Samisk som fremmedspråk ved UiT Norges arktiske universitet

UiT Norges arktiske universitet tilbyr årsstudium i nordsamisk som fremmedspråk.

Samarbeid mellom UiT –Norges arktiske universitet og samiske språksentre om poenggivende innføringskurs i nordsamisk for voksne

UiT har siden 2011 hatt samarbeide med fem ulike språksentre i Finnmark og Troms om poenggivende innføringskurs i nordsamisk for voksne. Språksentrene det gjelder er språksentrene i Ullsfjord, Kåfjord og Lavangen i Troms, i tillegg til Nesseby og Porsanger i Finnmark. Fra 2017 planlegges også samarbeide med språksenteret i Kvænangen.

Referanse: Antonsen, Lene 2015: Språksentrenes voksenopplæring. I: Samiske tall forteller 8. Kommentert samisk statistikk 2015. Sámi allaskuvla 2015 ISBN 978-82-7367-040-3. s. 72-84.

Samiskspråklig forskning

De samiskspråklige fagmiljøene ved UiT driver med forskning i samisk litteratur, samisk språkvitenskap og samisk utviklingsrelatert forskning, og de arbeider kontinuerlig med å utvikle og fremme samisk som vitenskapsspråk. UiT utgir i samarbeid med Samisk høgskole det tverrfaglige vitenskapelige tidsskriftet *Sámi diedđalaš áigečála*, som er et viktig bidrag for å styrke samisk som vitenskapsspråk. De vitenskapelig ansatte på samisk språk og litteratur publiserer vitenskapelig og populærvitenskapelige artikler, holder foredrag, jobber som sensorer og representerer UiT i ulike fagkomiteer og faglige organer som jobber med å utvikle samisk som akademisk språk. Det avlegges også doktorgradsavhandlinger skrevet på samisk ved UiT Norges arktiske universitet.

Om lærerutdanninger og samisk kulturkunnskap

Det er stor mangel på lærerkrefter som kan undervise om samiske temaer og i samisk språk, og behovet for å utdanne lærere som kan undervise om samiske temaer og i samisk språk, er stort. UiT utdanner barnehagelærere, grunnskolelærere og lektorer. I rammeplanen til barnehagene står det at ungene skal få en forståelse for at samisk kultur er en del av Norges nasjonale kultur, og undervisningen skal vektlegge urfolks status og rettigheter, både nasjonalt og internasjonalt. I grunnskolen og i den videregående skolen er det konkrete kompetansemål i stort sett alle fag med fokus på samiske forhold.

For å gi lærere og lærerstudenter bedre undervisningsverktøy om samer som urfolk i Norge, holder UiT på å utvikle nettstedet *Reaidu*. Reaidu er et verktøy for undervisning i samiske temaer og skal gjøre grunnkunnskap om samiske spørsmål tilgjengelig for lærere og lærerstudenter. Reaidu skal hjelpe lærere, lærerutdannere, lærerstudenter og andre interesserte å lære om temaer som urfolk og samisk språk, kultur og samfunn. Innholdet i nettstedet Reaidu er basert på læreplanmålene om samiske temaer i læreplanene for barnehagen, grunnskolen og den videregående skolen.

Videre tilbyr UiT et samlingsbasert videreutdanningsemne på bachelornivå i samisk kulturkunnskap. Målgruppen for studiet er alle som kommer i berøring med samiske spørsmål gjennom arbeid, studier, eller på annet vis. Studiet er relevant for lærere, helsearbeidere, journalister og offentlige ansatte som arbeider med samiske spørsmål eller i flerkulturelle kontekster. Forelesere fra ulike samfunnsfag presenterer sine perspektiv på blant annet samisk religion/kosmologi, sosial organisering, økonomi og bosetning, rettighetsproblematikk/urfolkperspektivet og etnisitet/identitet.

Det er helt nødvendig at det finnes flere veier å gå for å bli samisklærer. Ved UiT kan man bli samisklærer ved å ta lektorutdanning trinn 8-13 med samisk (morsmål) som masterfag eller fag 2. Videre kan man bli samisklærer ved UiT ved å ha samisk i fagkretsen og ta praktisk-pedagogisk utdanning (PPU) for å få lærerkompetanse.

Kommentar til 17.5.5 Samiske kvoter i høyere utdanning

Samiske kvoter ses på som et tiltak for å bedre rekrutteringen av samiskspråklige til høyere utdanning og vi mener det er viktig at dette tiltaket videreføres. Vi har noen kommentarer til ordningen. Samiske språkkunnskaper er definert som første- eller andrespråksopplæring i samisk i grunnskole og videregående

opplæring. Sidestilt med dette, vil også bestått eksamen med 60 studiepoeng i samisk eller samisk semesteremne gjøre deg kvalifisert til opptak gjennom samiske kvoter. Det betyr at første- og andrespråkskunnskaper i samisk ikke gis en spesiell prioritering i opptak til høyere utdanning i studier som medisin, odontologi, sykepleie og psykologi. Dette er ikke problematisert i rapporten. Vi mener det er viktig at første- og andrespråkskunnskaper blir prioritert høyere enn annen språkkompetanse i opptak gjennom samiske kvoter. I tillegg bør det stilles karakterkrav til språkkompetanse som er oppnådd gjennom poenggivende kurs ved høyskole eller universitet. Man bør ha oppnådd minst C for å kvalifisere til opptak gjennom samiske kvoter. Dette vil sikre at de som blir tatt opp på studiet, faktisk behersker samisk i såpass stor grad at man kan forvente at de vil være i stand til å bruke samisk i dagligtalen.

Mange av utdanningstilbudene som har opptak basert på samiske kvoter er profesjonsfag. Studenter som blir tatt opp til profesjonsstudier skal i løpet av studiet utvikle et profesjonsspråk. I utdanninger som hovedsakelig er basert på norsk språk, så vil dette være norsk selv om studenten i utgangspunktet har samiskspråklig bakgrunn. Et samisk profesjonsspråk utvikles ikke av seg selv. Vi ser det som naturlig at studenter som har fått opptak til profesjonsstudier gjennom samiske kvoter får et tilbud om, og forplikter seg til å gjennomføre poenggivende kurs i samisk som profesjonsspråk. Dette vil gi studentene et bedre grunnlag til å kunne praktisere sin profesjon på samisk. Som eksempel kan vi nevne at det blant annet i helsefag kreves et spesialisert begrepsapparat i anatomi og sykdommer. Det vanlige hverdagsspråket vil ikke nødvendigvis kunne gi støtte for spesialiserte begreper, og derfor er det nødvendig at studenter i løpet av sine studier også får mulighet til å utvikle et samisk begrepsapparat.

Kapittel 18 Utvikling og bruk av de samiske språkene

Dette kapittelet utreder hvordan man kan utvikle de samiske språkene. Det påpekes at samisk er nyttig og nødvendig innenfor flere samfunnsområder. Utvalget nevner spesielt at det er viktig at samisk språk brukes i media og litteratur, da dette styrker ordforrådet (s. 212). Utvalget tar for seg NRK Sápmis rolle i det samiske samfunnet, og det kunne godt ha pekt på at samisk skriftspråk har en marginal posisjon i NRK Sápmis tilbud (over 90% av NRK Sápmis nettsider er på norsk).

Utvalget tar ikke opp betydninga av en levende samisk litteratur. Samisk litteratur har vært, og er viktig i formidlingen av samisk muntlig tradisjon, i utviklingen av samiske skriftspråk, og som et bilde på samisk samfunnsutvikling. Samiske forfattere står sammen med grønlandske forfattere i en særstilling blant urfolk, da det meste av deres litteratur produseres på eget språk.

Kommentar til 18.4 Teknologiske løsninger

Vi ser det som svært positivt at utvalget trekker fram språkteknologi som en forutsetning for at samiske språk skal kunne overleve som bruksspråk i et moderne samfunn. Vi er glad for at utvalget ser at det er særdeles viktig å styrke og utvikle det språkteknologiske miljøet ved UiT Norges arktiske universitet. Prioriteringene utvalget legger opp til er i all hovedsak gode.

Vi er glad for at utvalget mener at det er viktig at det utvikles oversettelsesprogram fra samiske språk til norsk (s. 218), ikke minst for å gjøre det enklere å skrive informasjons- og forvaltningstekster direkte på samisk,

istedenfor at slike tekster først skrives på norsk og så oversettes til samisk. Giellatekno ved UiT har allerede lansert et program som oversetter fra nordsamisk til norsk. Programmet kan utvikles og forbedres ved at aktører integrerer programmet på sine nettsider, og utviklerne ved UiT tester og forbedrer det lingvistiske innholdet i forhold til bruksområdet. Dette bør igjen kombineres med skrivekurs for ansatte som ikke har nok kompetanse i å skrive samisk, og slik vil det kunne få gode ringvirkninger for samisk språk. Et naturlig neste steg vil være å lage tilsvarende program fra lulesamisk og sørsamisk til norsk.

Utvalget kommenterer maskinoversetting spesielt, og sier (s. 218) at det "... er kjent med at dette arbeidet allerede er igangsatt, men ønsker å fremheve at et arbeid med oversetting bør gjøres i tett samarbeid med språkressurssentrene."

Hvis det med "arbeid med oversetting" menes "arbeid med maskinoversettingsprogrammene" vil vi gjøre oppmerksom på at et slikt arbeid må gjøres av språkteknologer og filologer med språkteknologisk kompetanse. På s. 93 får språkressurssentrene primært en koordinerende rolle og en rådgiverfunksjon, og det er ikke klart for oss hvordan en slik arbeidsmåte skal være relevant for det konkrete utviklingsarbeidet med oversettingsprogramma. Hvis tanken er at ressursentrene sin rolle skal være å se til at oversettingsprogramma blir tatt i bruk og bidra til den lokale organiseringa av dette, kan dette være en god tanke. Hvis tanken derimot er at de skal delta i det konkrete utviklingsarbeidet, vil det innebære en annen type senter enn det som er skissert i utredninga, og det vil sannsynligvis være vel så hensiktsmessig å styrke det språkteknologiske miljøet som allerede eksisterer.

Utvalget nevner på s. 215 arbeidet som Giellatekno og Divvun har på gang med oversettingsprogram fra nordsamisk til tre andre samiske språk som verktøy for oversettere, som et ledd i å få produsert mer tekst på enare-, lule- og sørsamisk. Programmet er tenkt brukt for å oversette originale nordsamiske tekster, men også som et hjelpemiddel når norskspråklige tekster oversettes til alle tre samiske språk, ved at de enaresamiske, lulesamiske og sørsamiske oversettere kan bruke en maskinoversatt versjon av den nordsamiske oversettelsen til hjelp. Det samme arbeidet gjør det også lettere å utnytte terminologisk arbeid gjort for nordsamisk også i arbeidet med sør- og lulesamiske oversettelser. Oversettingsprogrammet fra nordsamisk til enaresamisk er allerede i bruk, og erfaringene herfra vil være til nytte for arbeidet med de andre språkparene.

Vi vil trekke fram at et framtidig arbeid vil være å utvikle oversettingsprogram som går fra andre samiske språk til nordsamisk, og dermed gjøre det lettere for nordsamiske talere å forstå sør- og lulesamisk tekst, noe som også vil øke tallet på potensielle lesere av sør- og lulesamisk tekst.

Det er bare nordsamisk som har et velfungerende og klart definert tastatur for datamaskiner. For de andre språkene hindrer mangelen på slike tastaturer at man kan skrive effektivt på samisk, og som en del av arbeidet med å gjøre alle samiske språk likeverdige på digitale plattformer foreslår vi at det startes et arbeid med å utarbeide nasjonale standarder for andre samiske tastaturer, tilsvarende det som ble gjort for nordsamisk i regi av Samisk Datautvalg på slutten av 1990-tallet.

Divvun-gruppa ved UiT har utarbeidet et program for nordsamisk syntetisk tale. Programmet, som er gratis tilgjengelig for alle, og på Windows og Mac. Programmet er i bruk i arbeidet for samiske blinde og dyslektikere ved Statped, men foreløpig har ikke andre institusjoner tatt programmet i bruk. Utvalget skriver at det er behov for å styrke og utvikle talesyntese også for sørsamisk og lulesamisk og knytter dette til behovet til eldre sør- og lulesamer som ikke kan lese samisk, og hensynet til barn og unges språkbruk.

Etter vårt syn spiller syntetisk tale en viktig rolle i sammenhenger langt ut over dette. Informasjon formidlet via tale (som ruteopplysning og kunngjøringer) og beskjeder og advarsler, f.eks. til personer med demens, vil i stigende grad bli gitt ved hjelp av syntetisk tale, og det å ha tilgang til slik informasjon på morsmålet vil gjøre disse tjenestene mer effektiv. Arbeidet med syntetisk tale vil dermed innebære ikke bare å utvikle tjenesten for nye språk, men også å sikre at den blir tatt i bruk for nordsamisk, også ved at kommuner og institusjoner i det samiske forvaltningsområdet vil tilby opplæring av de samiskspråklige nettsidene sine med syntetisk tale, som ledd i arbeidet med Universell utforming for alle.

Vennlig hilsen

Sonni Olsen
Dekan
Fakultet for humaniora, samfunnsvitenskap og
lærerutdanning
—
sonni.olsen@uit.no

Sven Roald Nystø
Fungerende faglig leder
Senter for samiske studier
—
sven.r.nysto@uit.no